

Kapitel 1

Är vi redo för döden? Tillgången på begravningsmark och beredskapsplanering i Sverige

Elin Kolhäger, Roger Marjavaara^{1,2} & Linda Sandberg¹

Introduktion

Planering är en central del i ett robust och hållbart samhälle. Den möjliggör hantering av både förutsedda och oförutsedda händelser. I Sverige har kommunerna det så kallade *Planmonopolet*, och ansvarar för planeringen för sina invånare.³ Det omfattar offentlig verksamhet såsom skolor, sjukvård och infrastruktur, men även kommersiell verksamhet som industrier, detaljhandel, och bostadsbyggande.⁴ Ett område som däremot ofta hamnar i skymundan är planeringen för de döda, särskilt begravningsplatser. Begravningsverksamheten sköts idag företrädesvis av Svenska kyrkan (i 288 av 290 kommuner), en organisation som inte har planmonopolet i sin hand.⁵ Svenska kyrkan har dock en skyldighet att planera för begravningsverksamheten, men inte möjligheten att styra markanvändningen. Kommunerna, å sin sida, har möjligheten, men inte skyldigheten för denna planering. Uppdelningen är en kvarleva från tiden då Svenska kyrkan var en del av staten, som efter separationen år

1 Institutionen för geografi, Umeå universitet.

2 Centrum för regionalvetenskap (CERUM), Umeå universitet.

3 Koglin *et al.* 2014

4 Sveriges kommuner och regioner, 2025

5 Svenska kyrkan, 2025

2000⁶, fortsatte sköta begravningsverksamheten. Detta gör att planeringen för begravningsplatser delvis blir styvmoderligt behandlat. Att begravningsmark är tillägnad de döda gör att den ofta prioriteras lägre än andra markanvändningar med mer direkt samhällsnytta.⁷

Sveriges befolkning har genomgått stora förändringar under 1900- och 2000-talen. Urbaniseringen har lett till att hälften av befolkningen idag bor i endast 32 kommuner.⁸ Detta har skapat en geografisk obalans i åldersstruktur, där landsbygden ofta har en högre andel äldre än städerna.⁹ Följden blir att behovet av begravningsmark ökar både i tätbefolkade urbana områden och i glesbygdskommuner med åldrande befolkning. Utöver demografiska förändringar påverkas efterfrågan även av kulturell och religiös mångfald. Sverige är idag ett multikulturellt samhälle där cirka 27 procent av befolkningen har utländsk bakgrund.¹⁰ Detta påverkar begångelseformerna – exempelvis är kistbegravning vanligare inom vissa trosinriktningar – vilket i sin tur påverkar markbehovet.¹¹ Urbanisering, en åldrande befolkning och kulturell mångfald är alltså övergripande samhällstrender som tillsammans skapar ett ojämnt och komplext behov av gravsättningskapacitet.¹²

Utöver dessa långsiktiga förändringar har de senaste årens kriser – pandemier, naturkatastrofer och militära konflikter – återaktualiserat behovet av beredskapsplanering. Samhället förväntas nu kunna hantera kris och krig på ett sätt som inte varit aktuellt sedan 1970–80-talen. I det offentliga samtalet om beredskap ligger fokus ofta på tillgången till skyddsrum, vattenförsörjning, livsmedel och elnät. Men beredskap handlar också om att kunna ta hand om de döda – även när el, internet och telefoni inte fungerar. Vid omfattande kriser kan antalet avlidna öka snabbt, och behovet av gravsättningskapacitet bli

6 Axelson, 2012

7 Basmajian & Coutts, 2010

8 Amcoff, 2015

9 Statistiska centralbyrån, 2025a

10 Statistiska centralbyrån, 2025b

11 Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund, 2017

12 Kolhäger, 2024

akut, särskilt i områden där mark redan är en begränsad resurs. Mot denna bakgrund har Svenska kyrkan, i samråd med Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, rekommenderat att huvudmän bör ha tillräckligt med mark avsatt för att kunna gravsätta fem procent av befolkningen (i kistgravar) vid kris eller krig. Detta understryker vikten av att begravningsverksamheten inte bara planeras för vardagen, utan också för undantagstillstånd. Planeringen måste fungera både i ett långsiktigt perspektiv och i akuta situationer, med fokus på operativ förmåga och tillgång till mark. I en värld präglad av snabba förändringar och geopolitisk osäkerhet är planering en grund för trygghet, kontinuitet och motståndskraft.

Syftet med denna text är att synliggöra begravningsverksamhetens roll som en samhällsbärande funktion och att belysa behovet av både långsiktig och flexibel planering för begravningsmark i Sverige. Genom att analysera demografiska förändringar, kulturella och religiösa begångelsemönster, zombibilitet samt beredskapsbehov vid kris och krig, vill vi visa hur komplex och geografiskt ojämnt fördelad efterfrågan på gravsättningskapacitet är.

Begravningsplatser i samhället

Döden manifesteras på multipla platser.¹³ Det kan vara platser där dödsfallet skett, minnesplatser, den avlidnes hem eller platsen för *den sista vilan*. Begravningsplatser blir i detta sammanhang viktiga och utgör centrala studieobjekt inom forskningen om döden och speciellt då inom *dödens geografi*.¹⁴ Begravningsplatser kan betraktas som *nekropoler* – eller de dödas städer. Platser som *befolkas* av de döda. De är oftast slutstationen för människor¹⁵ och blir fokuspunkten för den *eviga vilan*. Begravningsplatser har en djup social och kulturell betydelse. Begravningsplatsernas primära roll är en viloplats för de avlidna, men även en plats för levande anhöriga för minne,

13 Maddrell & Sidaway, 2010

14 Marjavaara, 2024

15 Marjavaara, 2012; 2017

sorg och hågkomst.¹⁶ Francis med flera¹⁷ beskriver dem som *rumsliga ankarpunkter* i samhället, där de utgör fasta platser och tillhandahåller länkar mellan generationer. Även för individer utan gravsatta anhöriga fyller begravningsplatser en funktion. Detta särskilt i urbana miljöer där de fungerar som multifunktionella platser¹⁸ som grönområden och aktivitetsrum. Begravningsplatser fungerar även som kylzoner i urbana värmeöar¹⁹ och skapar livsmiljöer som stödjer biologisk mångfald genom att hysa specifika växt- och djurarter.²⁰ Idag fungerar begravningsplatser även som turistattraktioner där kända personer, arkitektur, landskapsdesign eller konst ofta är en besöksanledning.²¹

I Sverige registreras årligen cirka 93 000 dödsfall,²² vilket motsvarar omkring 255 individer per dag. Döden utgör därmed en kontinuerlig och påtaglig del av det samhälleliga livet, även om den ofta sker i det tysta och utanför det offentliga medvetandet, särskilt för dem som inte är direkt berörda. Varje dödsfall har dock långtgående konsekvenser, inte minst för de närstående. Forskning visar att, i genomsnitt, mellan 5 och 9 nära anhöriga påverkas av varje enskilt dödsfall.²³ Översatt till svenska förhållanden innebär detta att mellan 465 000 och 828 000 individer årligen förlorar en närstående. Denna omfattning understryker dödens genomgripande påverkan på befolkningen, vilket bekräftas av bland annat Withaker,²⁴ som konstaterar att en majoritet av Sveriges invånare har upplevt att en nära anhörig har avlidit. I takt med en åldrande befolkning förväntas döden bli en alltmer framträdande del av samhällsutvecklingen,²⁵ vilket gör den till en central fråga för framtida samhällsplanering.

16 Maddrell & Sidaway, 2010

17 Francis *et al* 2000

18 Nordh *et al.* 2017; Skår *et al.* 2018; Grabalov & Nordh 2022; Grabalov 2024; Moberg & Kardemark 2021

19 Quinton & Duinker, 2019

20 Löki *et al.* 2019

21 Sharpley & Stone, 2009; Rugg, 2000

22 Statistiska centralbyrån, 2023a

23 Krull, 2022; Verdery *et al.* 2020)

24 Withaker, 2004

25 Van Steen och Pellenbarg, 2006

Även om allt fler väljer att få sin aska spridd utanför begravningsplatser, är detta fortfarande ett marginellt fenomen i Sverige.²⁶ Begravningsplatserna är fortfarande den primära platsen för *den sista vilan*. Detta betyder att tillgången på begravningsmark är viktig för att kunna uppfylla uppdraget att ta hand om de döda. Idag är kremation den vanligaste begångelseformen i Sverige,²⁷ vilket är mindre ytkrävande. Som nämntes tidigare, har vi dock en del av befolkningen där kremation inte är ett alternativ, och där kistbegravning är det vanliga, vilket i sin tur ökar efterfrågan på mark. Ytterligare en faktor som komplicerar planeringen är mobiliteten efter döden,²⁸ där de avlidna nödvändigtvis inte väljer att gravsättas på den närmsta begravningsplatsen. Alltså är dimensioneringen av begravningsmark en ständig och komplicerad fråga, som har många likheter med planeringen för bostäder i de levandes städer.²⁹ Begravningsplatser är en spegel av de levandes samhällen, med tydliga paralleller i form, struktur och socioekonomisk stratifiering. De rikas gravar tenderar att vara mer framträdande, medan mindre bemedlade ofta återfinns i mer perifera delar. Gravvårdens storlek och inskriptionernas titlar fungerar som symboler för social status.³⁰ I vissa länder, där gravplatser är föremål för marknadshandel, uppstår en fastighetsliknande dynamik där centrala och historiska platser har högre värde. På begravningsplatser kan man även se en etnisk och religiös segregation. Begravningsplatser har ofta särskilda sektioner för olika grupper, vilket speglar samhällets mångkulturalism men också väcker frågor om varför segregation accepteras i döden men motverkas i livet.³¹

26 Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund, 2025

27 Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund, 2025

28 Marjavaara, 2013

29 Rugg, 2000

30 Francis 2003

31 Wirén 2023; Beebejaun et al. 2021

En bedömning av det långsiktiga behovet av begravningsmark i Sverige

Frågan om framtida behov av begravningsmark har länge varit underbelyst i svensk samhällsplanering. Trots att begravningsverksamheten är en lagstyrd och samhällsbärande funktion, saknas ofta långsiktiga analyser på nationell nivå. Det är därför viktigt att synliggöra hur behovet av gravmark påverkas av en rad faktorer, och varför det är nödvändigt att lyfta in frågan i både kommunal planering och förvaltningsstrategi.

För att kunna uppskatta det framtida markbehovet har vi här utgått från ett antal centrala parametrar som påverkar efterfrågan. En sådan faktor är valet av gravskick. Kistgravsättning är det mest ytkrävande alternativet, medan urngravar och askgravplatser kräver mindre yta – och gravskick som minneslund, askgravlund och spridning i naturen i regel inte kräver någon ny mark alls. Hur stor andel av de avlidna som väljer respektive gravskick varierar över landet, och påverkar därmed hur mycket mark som behöver reserveras (Se exempel i figur 1). Nationellt sett kremeras omkring 86 procent av de avlidna,³² men variationerna är stora. I vissa delar av landet, särskilt i norra Sverige och i delar av Småland, är kremationsgraden betydligt lägre. Det kan bero på längre avstånd till krematorier, men också på kulturella och religiösa preferenser. Även inom vissa trosinriktningar, såsom islam, judendom och ortodox kristendom, är kistgravsättning vanligast.

32 Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund, 2025

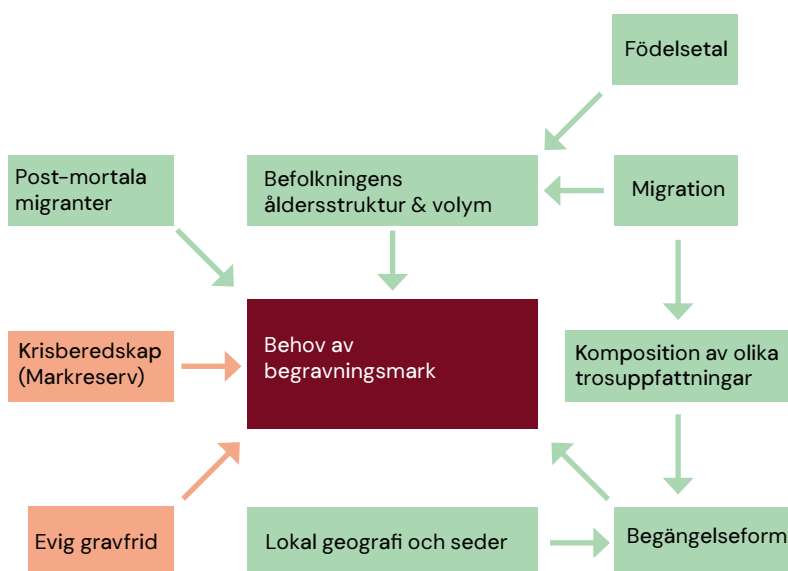
Figur 1. Illustration av de olika markbehoven för olika gravskick. Till vänster, askgravplats på Arlövs kyrkogård i Burlövs kommun. Till höger, kistgravar på Skurups kyrkogård i Skurups kommun. Foto: Elin Kolhäger, 2024.

Den *post-mortala mobiliteten* – det vill säga att människor inte alltid gravsätts där de avlider, har även det betydelse för efterfrågan på begravningsmark. Många väljer att begravas i sin hembygd eller på andra betydelsefulla platser för individen, trots att de bott större delen av livet på annan ort.³³ Det gäller särskilt på landsbygden där platsidentitet och emotionell hemhörighet spelar stor roll. Denna typ av mobilitet innebär att vissa områden får ett inflöde eller utflöde av avlidna som inte speglas i den lokala dödsstatistiken. Sveriges befolkning genomgår även en demografisk förändring präglad av en ökande andel äldre individer och ett minskat barnafödande, vilket påverkar behovet av begravningsmark. Utöver den naturliga åldringsprocessen påverkas befolkningens ålderssammansättning även av faktorer såsom migration, vilket ytterligare bidrar till förändringar i den demografiska strukturen och befolkningsvolymen på olika platser. En betydande faktor som indirekt påverkar behovet av ny begravningsmark är principen om evig gravfrid. Enligt svensk lagstiftning³⁴ ska avlidna vila i frid, vilket innebär att stoft eller aska inte får flyttas efter gravsättning. Denna bestämmelse medför utmaningar i situationer där

33 Marjavaara, 2012; 2013; 2017

34 SFS, 1990:1144

det råder brist på gravplatser, eftersom gravarna inte får röras även när utrymmet är begränsat. Det är dock tillåtet att återanvända gravplatser för nya gravsättningar, förutsatt att gravrätten har återlämnats till begravningshuvudmannen. Trots detta når gravplatser förr eller senare ett tak, vilket försvårar möjligheten att möta framtida behov. Ytterligare en aspekt är det civila beredskapsperspektivet vid kris- och krigssituationer. I sådana scenarier kan behovet av gravplatser öka markant, även på platser där markreserver saknas och befintliga begravningsplatser har brist på utrymme. Genom att väga samman dessa faktorer (se figur 2) – gravskick, kremationsvanor, befolkningsstruktur och mobilitetsmönster – har vi tagit fram en nationell uppskattning av de geografiska variationerna i det långsiktiga behovet av begravningsmark i Sverige.

Figur 2. Faktorer som bedöms påverka efterfrågan på begravningsmark i Sverige. Figurtext: Rosa boxar är inte inkluderade i beräkning, men har en påverkan på efterfrågan.

Denna analys är kvantitativ och deskriptiv, och bygger på sekundärdata från Lantmäteriet, Statistiska centralbyrån (SCB), Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund (SKKF) samt tidigare forskning om post-mortal mobilitet.³⁵ Utgångspunkten har varit att varje aktiv begravningsplats i Sverige (n=2 822) tilldelas ett omland – det vill säga det geografiska område där den aktuella platsen är närmast belägen. Varje omland har därefter tilldelats egenskaper utifrån de faktorer som bedöms vara relevanta för att uppskatta behovet av begravningsmark för just det området. Gällande beräkning av det prognosticerade antalet avlidna i varje omland har antagandet att personer som idag bor i området och som är 65 år eller äldre kommer att avlida inom en 20-årsperiod, baserat på medellivslängden i Sverige, ca. 83 år, 2023.³⁶ Detta överensstämmer även väl med den förväntade återstående medellivslängden för 65-åringar. Eftersom exakta åldersfördelningar och dödstillfällen inte är kända för respektive område, har ett generellt antagande gjorts om att födselar, flyttströmmar och dödsfall i andra åldersgrupper, balanserar varandra över tid. Befolkningsdata har summerats inom varje begravningsplatsomland. På så sätt har både total befolkning och andelen äldre kunnat beräknas. För att ta hänsyn till kremationsgrad har statistik över andelen kremerade per krematorium använts. Därefter har varje begravningsplats tilldelats kremationsfrekvens baserat på närmaste krematorium. Ett antagande har gjorts om att de som inte kremeras kistgravsätts. Vidare har det, baserat på statistik från Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund,³⁷ antagits att 7,5 % av de kremerade behöver plats i urngrav eller askgravplats. Dessa har antagits rymma sex urnor per kvadratmeter, medan en kistgrav (för två kistor) antas kräva 2 m². Övriga 92,5 % kremerade gravsätts i gravskick som inte kräver ny markyta (minneslund, askgravlund eller spridning i naturen). För att ta hänsyn till geografiska flöden av avlidna mellan kommuner har ett post-mortalt migrationsindex använts, baserat på studien av Marjavaara.³⁸ Detta index visar hur stort nettoinflöde eller -utflöde varje kommun har av avlidna. Indexet har kopplats till

35 Marjavaara, 2012

36 Statistiska centralbyrån, 2023b

37 Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund, 2025

38 Marjavaara, 2012

varje begravningsplatsomland genom rumslig analys (*Spatial join – Largest overlap*), där varje omland tilldelats det värde som den kommun som överlappar omlandet mest har. Alla relevanta egenskaper – befolkning, åldersstruktur, kremationsnivå, post-mortalt migrationsindex och ytbehov – har därefter sammanställts i ett gemensamt GIS-lager. Dessa data har sedan använts för att beräkna en kvot genom att dividera den totala ytan som krävs för urngravar, askgravplatser och kistgravar med varje begravningsplats totala yta, uttryckt i %. Detta är givetvis enkel beräkning, men ger ändå en detaljerad bild av dessa komplexa rumsliga processer på en nationell nivå och är, såvitt vi känner till, den första i sitt slag i Sverige.

Framtida behov av gravmark – en geografisk översikt

När vi applicerar analysmodellen på landets samlade begravningsplatser framträder en tydlig bild: behovet av gravmark varierar kraftigt mellan olika delar av Sverige. Skillnaderna är både geografiska och demografiska, och påverkas av faktorer som befolkningstäthet, kremationsvanor och tillgång till mark. I Sverige finns idag 2 822 aktiva begravningsplatser, vars geografiska fördelning speglar både historiska bosättningsmönster och dagens befolkningstäthet. I södra delarna av landet ligger begravningsplatserna tätare, vilket innebär kortare avstånd och mindre omlandområden. I norr är de glesare, med större omland. Även tillgången till krematorier varierar. De 58 aktiva krematorierna i Sverige är ojämnt spridda, vilket påverkar kremationsfrekvensen i olika regioner. En hög kremationsgrad minskar behovet av mark för framtida gravsättningar. Resultaten visar att vissa begravningsplatser står inför en påtaglig belastning, medan andra har ett mer begränsat behov. I Sveriges tre största städer Stockholm, Göteborg och Malmö – visar resultaten att flera begravningsplatsers omland står inför ett mycket högt framtida markbehov (se figur 3). I dessa områden beräknas över 30 procent av den totala ytan på vissa begravningsplatser behöva tas i anspråk för gravsättning inom 20 år. I flera fall är kvoten ännu högre. Sankt Sigfrids begravningsplats i Växjö, som i vissa avseenden delar storstadens markut-

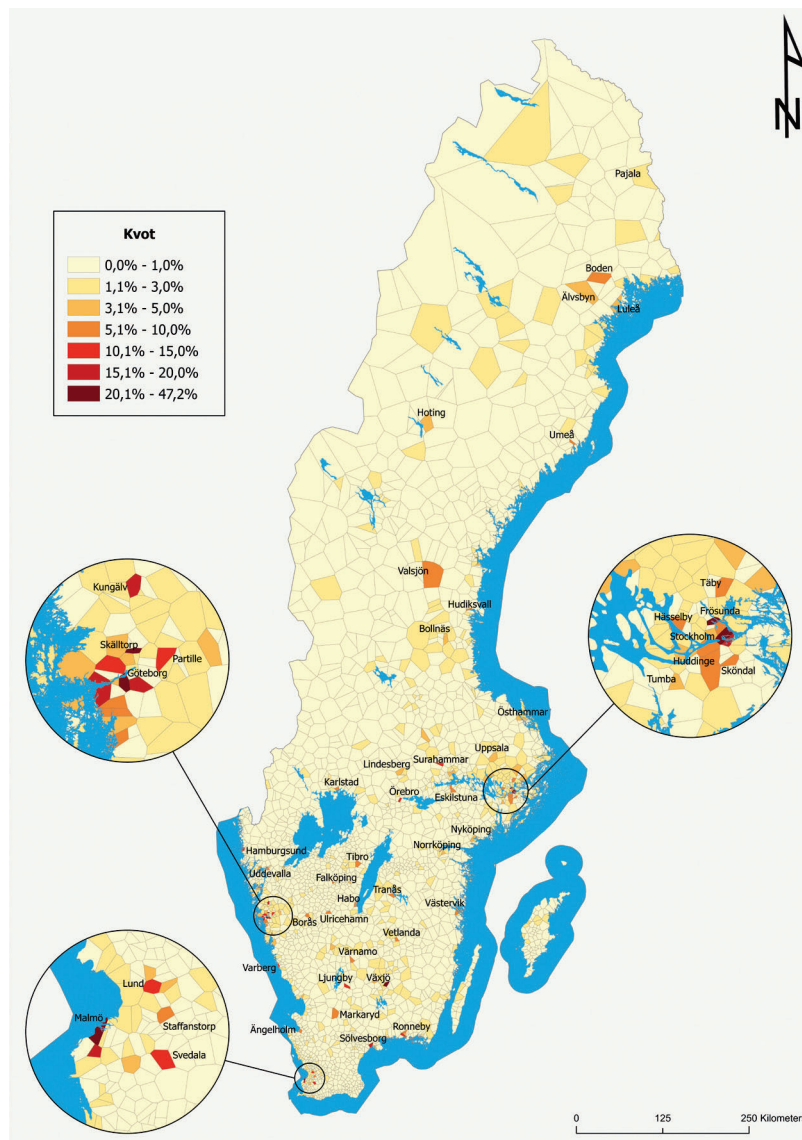
maningar, uppvisar en kvot på 38,5 procent. Dessa siffror är anmärkningsvärda eftersom de inte tar hänsyn till redan upptagen eller otillgänglig mark, såsom gångar, byggnader, kulturmiljöer eller naturytor. Det innebär att det faktiska utrymmet som återstår för ny gravsättning i praktiken kan vara betydligt mindre än vad kvoten antyder. I flera fall kan det röra sig om en situation där nästan hela den kvarvarande användbara ytan kommer att behöva tas i anspråk, vilket i sin tur innebär att frågan om utvidgning eller nyetablering blir akut. I Göteborgsområdet är situationen liknande. Djurgårdskyrkogården och Nya varvets kyrkogård har kvoter på över 30 procent, medan flera andra, som Örgryte gamla kyrkogård, Västra Frölunda och Askims norra kyrkogård, ligger mellan 10 och 20 procent. Även i Solna, Huddinge och Lund återfinns begravningsplatser med kvoter över 20 procent. Det är alltså inte enbart innerstadslägen som är pressade, utan även förorter och regionala centra där befolkningstillväxten är stark och efterfrågan på begravningsmark är hög. I dessa områden är det ofta svårt att hitta ny mark, och konkurrensen med andra samhällsintressen, som bostäder, infrastruktur och grönområden, är påtaglig.

Behov av begravningsmark i Sverige

Behovet av begravningsmark per begravningsplatsomland.

Data baserat på 2822 begravningsplatser i Sverige.

Data: Lantmäteriet, Statistiska centralbyrån, SKKF, Marjavaara (2012)

Flera mellanstora städer uppvisar också höga kvoter, trots att de har en betydligt mindre befolkning än storstäderna. I Ljungby, Ronneby, Sölvesborg, och Örebro ligger kvoterna mellan 13 och 22 procent. I vissa fall, som i Ronneby och Ljungby, är det små begravningsplatser som står inför ett relativt stort antal gravsättningar. Här är det ofta kombinationen av låg kremationsfrekvens och ett visst inflöde av post-mortala migranter som driver upp behovet. Det är också vanligt att dessa begravningsplatser är små till ytan, vilket gör att även ett måttligt antal gravsättningar snabbt leder till kapacitetsproblem. I flera fall är det inte bara den fysiska ytan som är begränsad, utan även möjligheten att utvidga verksamheten – på grund av närliggande bebyggelse, naturvärden eller kulturmiljörestriktioner. I norra Sverige är behovet generellt sett lägre, vilket till stor del kan förklaras av lägre befolkningstäthet och högre tillgång på mark. Men flera inlandskommuner i Jämtland, Västerbotten och Norrbotten uppvisar ett högt inflöde av avlidna i kombination med många äldre. Det post-mortala återvändandet skapar ett ökat tryck på vissa begravningsplatser, trots att det lokala dödstalet är lågt. Även om det totala markbehovet är lägre än i södra Sverige, är det viktigt att inte underskatta behovet av långsiktig planering även i glesbygd, särskilt i kommuner med stark platsidentitet och kulturell hemhörighet. En viktig iakttagelse är att flera av de begravningsplatser som uppvisar högst kvot är belägna i kommuner där befolkningen i övrigt minskar. Det kan tyckas paradoxalt, men förklaras av att dessa platser ofta har en hög andel äldre, låg kremationsfrekvens och ett inflöde av avlidna från andra delar av landet. Det innebär att även kommuner med negativ befolkningstillväxt kan behöva planera för ett ökat behov av gravmark.

Utifrån denna nationella uppskattning blir det tydligt att frågan om gravsättningskapacitet inte enbart handlar om befolkningstäthet eller urban tillväxt. Behovet påverkas av en komplex väv av demografiska, kulturella och geografiska faktorer – och det är ofta i de områden där planeringsförutsättningarna är som mest begränsade som trycket är som störst. Det gäller inte bara storstäder och tillväxtregioner, utan även mindre orter med åldrande befolkning, låg kremationsfrekvens och ett inflöde av

avlidna från andra delar av landet. I vissa fall är det just dessa kommuner – trots negativ befolkningstillväxt – som står inför ett växande behov av gravmark. Sammantaget visar analysen att långsiktig och geografiskt anpassad planering är avgörande för att säkerställa en fungerande begravningsverksamhet i hela landet, både i vardag och i kris.

Men i en tid präglad av osäkerhet, där samhällen ställs inför nya typer av hot och snabba förändringar, räcker det inte med att planera för det förväntade. Vi måste också förbereda oss för det oväntade

Avslutning – Planering för döden i ett osäkert samhälle

Förståelsen av framtida behov av begravningsmark är avgörande för att bygga upp en robust och rättvis beredskap. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) har betonat vikten av att planeringen är både långsiktig och aktörsgemensam, där huvudmän för begravningsverksamhet samverkar med kommuner och andra samhällsaktörer för att säkerställa att mark finns tillgänglig och kan tas i bruk snabbt vid behov, även om tekniska system slås ut.

Svenska kyrkan har en central roll i denna planering, med ansvar för begravningsverksamheten i merparten av Sveriges kommuner. I Försvarsberedningens rapport³⁹ *Kraftsamling* (Ds 2023:34) framhålls att verksamheten ska fungera även under höjd beredskap, utan tillgång till el, drivmedel eller digitala system. Som ett led i detta arbete har Svenska kyrkan i olika sammanhang kommunicerat ett riktvärde om att kunna gravsätta fem procent av Sveriges befolkning i kistgravar vid kris eller krig, vilket har fungerat som en vägledande princip i planeringsarbetet. I praktiken innebär det att varje församling och pastorat behöver identifiera och planera för beredskapsmark, ytor som snabbt kan tas i anspråk vid en kris. I vissa fall finns redan utarrenderad mark i anslutning till befintliga

39 Försvarsdepartementet, 2023

begravningsplatser, vilket kan utgöra en viktig resurs, förutsatt att dessa ytor är kända och tillgängliga.

När det gäller avlidna från en angripande part – exempelvis fiendesoldater – är det utifrån ett allmänt beredskapsperspektiv rimligt att anta att sådana situationer skulle hanteras i samverkan med Försvarsmakten och eventuellt internationella aktörer. Internationell humanitär rätt, särskilt Genèvekonventionerna, betonar att även fiendesoldater ska behandlas med respekt efter döden, vilket kan innebära dokumentation, identifiering och gravsättning på ett värdigt sätt.

Vår nationella uppskattning av det långsiktiga behovet av begravningsmark visar att flera tätorter redan idag har en stor andel av sin begravningsmark planerad för ordinarie gravsättningar inom de kommande decennierna. Det innebär att marginalerna för att snabbt möta ett ökat behov, till exempel vid en kris, är begränsade, särskilt på platser där kapaciteten redan är en trång resurs. En särskilt viktig faktor i detta sammanhang är befolkningens åldersstruktur. Äldre personer är inte bara mer sårbara vid exempelvis pandemier eller värmeböljor, de har också i krigssituationer en begränsad mobilitet och tenderar att bli kvar när andra lämnar.⁴⁰ Andelen äldre varierar kraftigt mellan olika delar av landet. I storstäder som Stockholm, Malmö och Linköping är andelen personer över 65 år ofta låg, mellan 5 och 25 procent, medan den i mer perifera områden, särskilt i norra Sverige och längs vissa kuststräckor i söder, kan uppgå till 51–75 procent. Detta mönster innebär att vissa geografiska områden, trots lägre befolkningstäthet, kan ha ett oproportionerligt stort behov av gravsättningskapacitet vid en kris. Utmaningarna förstärks ytterligare när efterfrågan inte enbart kommer från den bofasta befolkningen. I ett förändrat säkerhetsläge kan behovet även omfatta stupade soldater, avlidna flyktingar eller internationell personal. Det är inte osannolikt att vissa av dessa individer saknar lokal anknytning, vilket ytterligare försvårar planeringen. Man kan även tänka sig att platser med hög militär närvaro (såsom garnisonsstäder) blir legitima mål i en krigssituation, vilket kan öka antalet

40 Kokorelias et al. 2023

dödsfall och behovet av begravningsmark lokalt. Den nationella skattning som vi presenterar här bygger på befolkningsprognoser och långsiktig planering. Men kriser kännetecknas ofta av det oväntade, och kräver snabba omställningar. Därför är det avgörande att planeringen inte enbart fokuserar på framtida behov, utan också på flexibilitet: förmågan att agera snabbt när behovet uppstår. I detta sammanhang blir beredskapsmark en nyckelfråga, mark som är identifierad, tillgänglig och förberedd för användning, även om samhällets infrastruktur är satt ur spel. Krisberedskapen inom begravningsverksamheten måste även balansera mellan effektivitet och etisk hållbarhet.⁴¹ Det handlar inte bara om att säkra kapacitet, utan också om att skapa utrymme för att ta hand om avlidna på ett värdigt och försvarbart sätt. Internationella erfarenheter understryker vikten av detta. Suwalowska med flera⁴² visar i en omfattande litteraturöversikt att brist på begravningsplatser, överbelastade krematorier och bristande identifiering av kroppar är återkommande problem vid epidemier och naturkatastrofer. Felhantering av avlidna kan leda till misstro mot myndigheter, försvåra folkhälsoinsatser och orsaka långvarigt trauma för anhöriga. Simpson⁴³ med flera samt Yardley och Rolph⁴⁴ har visat hur COVID-19 pandemin förändrade begravningsritualer och påverkade sorgeprocessen. När avlidna inte hanteras med respekt, eller när anhöriga inte får möjlighet till avsked, kan det förvärra den psykiska belastningen för de efterlevande. Värdighet i döden är därmed inte enbart en fråga om etik, utan också om samhällelig återhämtning.

Mot denna bakgrund framstår det som nödvändigt att begravningsverksamheten ges en tydlig plats i samhällsplaneringen. Det handlar inte bara om markanvändning, utan om att bygga motståndskraft. Genom att samordna översiktsplanering med huvudmännens ansvar och använda geografiska analyser för att identifiera sårbara områden, kan samhället stå bättre rustat inför framtida kriser. Samtidigt rymmer begravningsverksamheten en potential som sträcker sig bortom beredskap. Som del

41 Swärd, 2022

42 Suwalowska *et al.* 2021

43 Simpson *et al.* 2021

44 Yardley & Rolph, 2020

av en hållbar stadsutveckling kan begravningsplatser bidra till flera samhällsmål, såsom grönstruktur, kulturmiljö och plats för stillhet. Det handlar om att reservera mark, samverka mellan aktörer och utforma begravningsplatser som robusta och mångfunktionella miljöer. I en tid av osäkerhet är det kanske just i planeringen för döden som vi bäst kan förstå vad det innebär att bygga ett samhälle som håller, även när det provas som mest.

Referenser

Amcoff, J. (2015). Befolkningens geografiska omfördelning i Sverige i början av 2000-talet. I Amcoff, J., Sandberg, S., Lindström, A., Syssner, J., Olausson, A., Mattisson, O., Knutsson, H. & Larsson, B.P. (Red.). *Urbanisering - Utmaningar för kommuner med växande och minskande befolkning* (s. 8-28). Sveriges kommuner och landsting.

Axelson, T. (2012). Religion, populärkultur och demokrati: När filmer blir utgångspunkt för moralisk reflektion och samhällskritik. KHS Årsbok 2012.

Basmajian, C. & Coutts, C. (2010). Planning for the disposal of the dead. *Journal of the American Planning Association*, 76(3), 305-317.

Beebejaun, Y., McClymont, K., Maddrell, A., Mathijssen, B. & McNally, D. (2021). Death in the peripheries: Planning for minority ethnic groups beyond "the city". *Journal of Planning Education and Research*, 44(3), 1198-1211.

Francis, D. (2003). Cemeteries as cultural landscapes. *Mortality*, 8(2), 222-227.

Francis, D., Kellaher, L. & Neophytou, G. (2000). Sustaining cemeteries: the user perspective. *Mortality*, 5(1), 34-52.

Försvarsdepartementet (2023). *Kraftsamling Inriktningen av totalförsvaret och utformningen av det civila försvaret*, Ds 2023:34. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/departements-serien-och-promemorior/2023/12/ds-202334-kraftsamling/>

Grabalov, P. & Nordh, H. (2022). The future of urban cemeteries as public spaces: insights from Oslo and Copenhagen. *Planning Theory & Practice*, 23(1), 81-98.

Grabalov, P. (2024). Invisible public spaces: the role of cemeteries in urban planning and development in Moscow. *Journal of Urban Affairs*, 46(10), 1971–1991.

Koglin, T., Holmberg, B. & Winslott Hiselius, L. (2014). *Stadsplanering, transporter och markanvändning – Utveckling av ett analytiskt ramverk*. Lund University Press.

Kokorelias, K. M., Grosse, A., Kazberouk, A. & Sinha, S. K. (2023). Exacerbated inequalities: A Scoping review of the experiences of older persons during conflict situations. *Journal of the American Geriatrics Society*, 71(10), 3287–3296.

Kolhäger, E. (2024). *Planering för de döda i ett levande samhälle: En deskriptiv studie om behovet av begravningsmark i Sverige*. (Examensarbete, Umeå universitet). https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?dswid=-3862&pid=diva2%3A1867481&c=1&searchType=SIMPLE&language=en&query=Elin+Kolh%C3%A4ger&af=%5B%5D&aq=%5B%5B%5D%5D&aq2=%5B%5B%5D%5D&aqe=%5B%5D&noOfRows=50&sortOrder=author_sort_asc&sortOrder2=title_sort_asc&onlyFullText=false&sf=all

Krull, E. (17 oktober 2022). Grief by the numbers: facts and statistics. <https://www.therecoveryvillage.com/mental-health/grief/related/grief-statistics/>.

Lantmäteriet (4 maj 2020). Fastighetskartan. <https://zeus.slu.se/get/>.

Löki, V., Deák, B., Lukács, A. B. & Molnár V., A. (2019). Biodiversity potential of burial places – a review on the flora and fauna of cemeteries and churchyards. *Global Ecology and Conservation*, 18, e00614.

Maddrell, A. & Sidaway, J.D. (Red.). (2010). *Deathscapes: Spaces for Death, Dying, Mourning and Remembrance*. Ashgate.

Marjavaara, R. (2012). The final trip: post-mortal mobility in Sweden. *Mortality*, 17(3), 256–275.

Marjavaara, R. (2013). Den sista resan: de dödas mobilitet i Sverige. I Sandberg, A. (Red.) *Nyckeln till Svenska kyrkan – en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi 2013*, (s. 19-31). Svenska kyrkan.

Marjavaara, R. (2017). Selecting a place of rest after a life on the move: determinants of post-mortal mobility in Sweden. *Applied Mobilities*, 2(2), 166–181.

Marjavaara, R. (Red.) (2024). *Dödens geografi*. Svenska sällskapet för antropologi och geografi. Ymer Nr 144

Moberg, J. & Kardemark, W. (2021). “It is, after all, a churchyard”: Orthodox and heterodox embodiments at three cemeteries in Gothenburg, Sweden. I Punzi, E., Singer, C. & Wächter, C. (Red.). *Negotiating Institutional Heritage and Wellbeing*. (s. 21-46). Brill.

Nordh, H., Evensen, K.H. & Skår, M. (2017). A peaceful place in the city: a qualitative study of restorative components of the cemetery. *Landscape and urban planning*, 167, 108–117.

Quinton, J. M. & Duinker, P. N. (2019). Beyond burial: researching and managing cemeteries as urban green spaces, with examples from Canada. *Environmental Reviews*, 27(2), 252–262.

Rugg, J. (2000). Defining the place of burial: What makes a cemetery a cemetery? *Mortality*, 5(3), 259–275.
SFS (1990:1144). Begravningslag. http://rkrattsbaser.gov.se/sfst?fritext=1990%3A1144&upph=false&post_id=14.

Sharpley, R. & Stone, P.R. (Red.) (2009). *The darker side of travel: The theory and practice of dark tourism*. Channel View Publications.

Simpson, N., Angland, M., Bhogal, J. K., Bowers, R. E., Cannell, F., Gardner, K., ... & Bear, L. (2021). ‘Good’ and ‘Bad’ deaths during the COVID-19 pandemic: insights from a rapid qualitative study. *BMJ Global Health*, 6(6), e005509.

Skår, M., Nordh, H., & Swensen, G. (2018). Green urban cemeteries: more than just parks. *Journal of urbanism: international research on placemaking and urban sustainability*, 11(3), 362–382.

Statistiska centralbyrån (16 juni 2025a). *Folkmängden efter region, civilstånd, ålder och kön. År 1968 – 2024*. https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START_BE_BE0101_BE0101A/BefolkningNy/

Statistiska centralbyrån (16 juni 2025b). *Antal personer efter region, utländsk/svensk bakgrund och år*. https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START_BE_BE0101_BE0101Q/UtlSvBakgGrov/table/tableViewLayout1/

Statistiska centralbyrån (2 november 2023a). *Statistikdatabasen: döda efter region, ålder (efter födelseår) och kön. År 1968–2022*. <https://www.statistikdatabasen.scb.se>.

Statistiska centralbyrån (30 april 2023b). *Medellivslängden i Sverige*. https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/medellivslangd-i-sverige/#Medellivslangd_kon.

Svenska kyrkan. (16 juni, 2025). *Begravningsverksamhetens ansvar och planering*. <https://svenskakyrkan.se/begravning>.

Sveriges kommuner och regioner (16 juni 2025). *Planmonopolet*. <https://skr.se/planmonopolet>.

Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund (17 juni 2025). *Kremationsstatistik*. <https://skkf.se/krematorieverksamheten/statistik/>

Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund (2017). *Den framtida krematorieverksamheten: En kartläggning, analys och framtidsscenario av krematorieverksamheten tillsammans med en analys av hur begravningsverksamheten styrs*. <https://skkf.se/wp-content/uploads/2020/02/Krematorieutredningen-2017-f%C3%B6r-publicering-p%C3%A5-n%C3%A4rhet.pdf>.

Swärd, O. (2022) Mellan effektivitet och värdighet. i Björns-
son, A & Rombach (red.), *Lägga döden till rätta. Hur död admi-
nistreras i vårt samhälle*. Santérus förlag, 131–144

Suwalowska, H., Amara, F., Roberts, N., & Kingori, P. (2021).
Ethical and sociocultural challenges in managing dead bodies
during epidemics and natural disasters. *BMJ global health*,
6(11), e006345.

Van Steen, P. & Pellenbarg, P. (2006). Death and space in the
Netherlands. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*,
97(5), 623–635.

Verdery, A. M., Smith-Greenaway, E., Margolis, R. & Daw, J.
(2020). Tracking the reach of COVID-19 kin loss with a berea-
vement multiplier applied to the United States. *Proceedings of
the national academy of sciences* 117(30), 17695–17701.

Wirén, J. (2023). Until death do us part? Swedish cemeteries
from an inter-faith and no-faith perspective. *Approaching Re-
ligion*, 13(1), 123–137.

Withaker, A. (2004). *Livets sista boning: anhörigskap, åldrande
och död på sjukhem*. Doktorsavhandling, Stockholms universi-
tet.

Yardley, S., & Rolph, M. (2020). *Death and dying during
the pandemic*. *Bmj*, 369.